

İngiliz Amirali-IV. Hardwick Kontu Charles Philip York'un 1825 yılındaki Kuşadası İzlenimleri

Kitabın Adı : “Charles Philip Yorke Fourth Earl of Hardwicke Vice-Admiral R.N., A Memoir by His Daughter” (4ncü Hardwick Kontu Koramiral Charles Philip York'un Kızı Tarafından Yazılan Hatıraları)

Yazar : The Lady Biddulph of Ledbury Elizabeth Philippa

Yayınevi : Smith, Elder and Co, Wateloo Place SW, Londra

Kitabın basım tarihi: 1910

Kuşadası bölgesinin 1820 ile 1826 yılları arasındaki 6 yıllık dönemi ayrı bir araştırma ve inceleme konusudur. Bana göre bölgemizin en hareketli ve olağanüstü dönemini yansıtır. Bu dönemde bölgemiz, tarihinde hiç olmadığı kadar büyük bir yıkıma ve Türklerle-Rumlar arasındaki kanlı hesaplaşmalara tanıklık etmiştir. Bu dönemle ilgili basit bir araştırma da yeterli değildir. Akademisyenler tarafından eski belgelerin tamamının bulunup ortaya çıkarılması, bu doğrultuda kapsamlı bir çalışma ve araştırma yapılması; hatta, bir seminer çalışması yapılarak tarihsel gerçeklerin tek tek ortaya konulması bölgemizin tarihinde karanlık kalmış noktaları aydınlatacaktır. Belki de bu araştırmalar Türk-Yunan çatışmasının temelinde yatan nedenleri ortaya çıkaracak, dolayısıyla geleceğe yönelik siyasi ve sosyal projeksiyonlar daha sağlıklı yapılabilecektir. Umarım bu makalemiz bu konuda bir araştırma motivasyonu yaratır ve Kuşadası tarihinin bu bilinmeyen dönemi bütün çıplaklığıyla gün ışığına çıkarılır. *1820-1826 yılları arasındaki dönem Yunan İsyanı'nın başlangıcı ile açıklamak yeterli değildir. Söz konusu dönem daha sonraki yıllarda yeşerecek tarihi Türk-Yunan düşmanlığının da tohumlarının atıldığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir.* Çünkü bu dönem; vahşetin, kanın ve gözyaşının tamamen egemen olduğu bir dönem olarak her iki milletin birbirinden ayrışma ve kopma yaşadığı farklı bir dönemdir. İçinde sadece Türkler ve Yunanlılar yoktur. Fransa, Rusya, İngiltere ve Almanya gibi perde gerisi aktörler Türk Yunan çatışmasını alabildiğince körükleyerek bu tarihsel düşmanlığın temelini atmıştır. Bu dönemde Ege Denizi adeta bir satranç tahtası işlevi görmüştür. Perde gerisindeki ülkeler bir Türklerin yanında, bir Yunanlıların yanında yer alarak her iki toplumdaki binlerce insanın kanının oluk gibi akmasına neden olmuştur. *Sadece 17 Ağustos 1824 tarihindeki Sisam Boğazı'nda Osmanlı Donanmasının yakılması sonucu 1000 askerimizin şehit olmasını örnek olarak verirsek, olayları abartmadığımız anlaşılır.* Bir de küçük bir saptama: Kuşadası'nın kardeş şehri olan Yunan Adası Sisam'da her yıl 17 Ağustos günü bizim 1000 askerimizin şehit edilmesi büyük törenlerle kutlanır. Bu yılda bu kutlamaların 188nci yıldönümü vardı. Anadolu kıyılarından her yıl 17 Ağustos gecesi saat 22.00 sularında Sisam Boğazına doğru bakarsanız tamamı ışıklandırılmış Yunan teknelerinin bu boğazda tören geçişi yaptığını göreceksiniz.

Bu anma törenleri Sisam Adasının bizim Dilek Yarımadası'nın karşısında bulunan Pythagoras kasabası merkez alınarak yapılmaktadır. Yunanlılar bu törenleri Türklerin görerek ibret almasını istedikleri için bütün görkemiyle kutlamaya önem vermektedirler. Oysa biz her yıl bu konularda bir adım geriye giderek yapılmakta olan mütevazı kutlamaları bile sırf Yunanlı kardeş kentlerimiz üzülp alınmasını diye ortadan kaldırmak üzereyiz. Temsili bayrak çekme törenlerinde bile Yunan Bayrağının indirilip Türk Bayrağının göndere çekilmesi kime sıfatı Türk olan birilerini rahatsız etmiş olacak ki artık uygulanmamaya başladı. Öyle garip bir şey ki, bizler barış ve dostluk adına her türlü tavizi verirken adamlar milim geri adım atmadığı gibi kendi çocuklarına Türk düşmanlığını bizim gözümüzün içine baka baka benimsetiyorlar. Ne diyelim, helal olsun demekten başka bir şey söylemeye lüzum yok... Dergimizin geçen sayısının konusu **İrlandalı gezgin Robert Walsh'un** 1820 yılında yöremize yapmış olduğu seyahatti. Robert Walsh'un anlatımlarından, bölgemizin bu dönemde karışıklık içinde olduğunu, özellikle Rum korsanların zaman zaman Anadolu kıyılarına çıkarak Türk köylerini yağmaladıklarını ve köylüleri öldürdüklerini; bunların önlenmesi için bölgedeki ağaların **delibaşlardan** oluşan atlı birlikler kurduklarını ve bölgede öz savunma gücü oluşturduklarını öğrenmiştik. **1821 yılında Mora'da patlak veren Yunan İsyanı'nın** ön hazırlığı niteliğindeki **Türk-Yunan çatışmaları 1820 yılından itibaren Ege Denizi'nde başlamıştır.** Bölgede Türklere karşı korsanlık ve haydutluğun artması üzerine 1821-1823 yılları arasındaki dönemde Osmanlı Devleti **Hüsrev Paşa** komutasında yaklaşık olarak **100 bin kişilik bir orduyu** Kuşadası sahillerinde konuşlandırmıştır. Burada bulunan birlikler ile Ege Denizindeki olaylara müdahale edilmiştir. Bu sayımızda yine aynı dönemde Kuşadası'na gelen İngiltere'de Donanma Komutanlığına kadar yükselmiş, bir İngiliz Amiralî'nin hatıralarını nakledeceğiz. İngiliz amiralinin ismi ve sıfatı çok uzun. Açık olarak yazdığımızda tam bir satır tutuyor: **4ncü Hardwick Kontu Koramiral Charles Philiph York...** Bu sayıda bu amiralin hatıralarının Kuşadası ile ilgili bölümünü anlatacağız. Böylece bundan sonraki benzer seyyah notları ile birlikte adeta bir mozaik bulmaca yapar gibi söz konusu dönemde Kuşadası'nın bir resmini ortaya koymaya çalışacağız. Aslında Amiral Charles Philiph York hatıralarını bir deftere kaydetmiş, yayınlamamıştır. Aradan yıllar geçtikten sonra kızı "**Elizabeth Philippa Biddulph**" bunları bir düzene koyarak 1910 yılında yayınlamıştır. Amiralin İngiltere'nin soylu bir ailesine mensup olmasından dolayı hatıralar yayımlanınca İngiltere'de çok ilgi çekmiştir. Zira amiralin hatıraları sadece gezdiği gördüğü yerleri anlatmakla kalmayıp, İngiliz soylularının kökenlerine dair ilginç kayıtlar da içerdiği için sosyete arasında yankı yapmıştır. Kitabın yazarı olan amiralin kızı **Biddulph Leydisi Elizabeth Philippa** 1834 yılında doğmuş, 1936 yılında 102 yaşında ölmüştür. Yaşadığı dönemde başından 5 evlilik geçmiş, evliliklerinin tamamını soylu kişilerle yaptığı için her evliliğinden bir soyluluk sanı almıştır. Son evliliğinden sonra sonra barones unvanı almış, bu unvanla ölmüştür. Leydi Philippa İngiltere Kraliçesi Victoria ile şahsi dostluk kurmuş olduğu için çok geniş bir çevre yapmış, bu sayede döneminde İngiltere'nin en tanınan kadınlarından biri olmuştur.

Gelelim amiralin biyografisine...

Charles Philip Yorke 1799'da İngiltere'nin Southampton kentinde doğmuştur. Dedesi Chancallor lordu, babası ise İngiliz donanmasında amiraldi. Yani Hardwick Kontu unvanı dededen kalma bir unvandı. Charles Philip Yorke 1815 yılında Deniz Harp Okulu öğrencisi olarak donanmaya katıldı. Uzun yıllar İngiliz Donanmasına ait gemilerde Akdeniz ve Atlas Okyanusu'nda görev yaptı. **İyi bir gözlemci, sezgileri kuvvetli bir deniz subayı idi.** 1821 yılından bu yana Rusların ve Fransızların desteklediği Yunanlıların Ege ve Akdeniz'de Türklere karşı ayaklanması üzerine *Charles Philip Yorke filosu ile bu ayaklanmayı gözlemlemek için Yunan Adaları civarında dolaşmaya başlamıştır.* Gözlemlediği olayları bir yandan da kızına mektuplar yazarak aktarmıştır. Charles Philip Yorke 1822 yılında yüzbaşı olunca aynı yılın Mayıs ayında yine Ege Denizi'nde Türk-Yunan çatışmasını gözlem faaliyetlerinde bulunan İngiltere'ye ait **HMS Alacrity Savaş Gemisi'nin** komutanlığına atanmıştır. Ege Denizi'nin en kaotik olduğu dönemde savaş gemisi ile mümkün olduğunca korsanlığı önleyip sivil halkın zarar görmesini önlemeye çalışmıştır. Zira bu dönemde İngiltere Osmanlı Devletini küstürmek istememiş ancak Yunanlıları da tamamen karşısına almaktan çekinmiştir. Hatta Yunanlı korsanlarla anlaşma sağlayıp: İngiliz gemilerinin bulunduğu bölgelerde korsanlık yapmayın, demiş; diğer yandan da Osmanlı Kuvvetlerine benim dolaştığım bölgelerde korsanlık faaliyetleri olmuyor, ben engelliyorum diyerek şirin gözükmeye çalışmıştır. Bunun yanında Yunan Korsanlarına her türlü istihbari bilgiyi aktarmış ve aktarılan bu istihbarat sayesinde Osmanlı Donanması ciddi kayıplara uğramıştır. Charles Yorke Ege'deki görevinden sonra İngiliz Donanmasında çeşitli görevlerde bulunmuştur. **1858** yılında Amiral olmuştur. **1863** yılında emekli olduktan sonra Lordlar Kamarasında görev yapmıştır. **1868** yılında Donanma Komutanlığına getirilmiş, bir yıllık Donanma Komutanlığından sonra hastalanarak görevinden ayrılmıştır. Nihayetinde **1873** yılında da vefat etmiştir. Amiral York Kuşadası'na gelmeden önce Mısır'ın İskenderiye Limanı'nda gerekli ikmal yapmış, Ege'de dolaştıktan sonra İzmir'e gitmiştir. Ancak Osmanlı Ordusu'nun Kuşadası ve Bodrum'da yığılmak yaptığını ve bu bölgelerden Yunan Adalarına ve Ege Denizi'ne müdahale ettiğini öğrenince İzmir'de fazla kalmamış ve Kuşadası'na hareket etmiştir. Kuşadası'ndaki Osmanlı kuvvetlerinin fazlalığı Amiral York'u endişeye sevk etmiş ve İngiltere Hükümetini uyararak Yunanlıların yanında tavır koymasını sağlamak için alelacele Malta'daki üssüne geri dönmüş ve İzmir'e uğramamıştır. Aslında Amiral York'ta gizli bir Yunan hayranıdır. Lord Byron'ın şiirlerinin etkisinde kalarak bir Yunan hayranı olduğunu ancak İngiliz Hükümeti'nin politikaları gereği bunu açığa vurmadığını ve Osmanlılarla iyi geçindiğini satır aralarında ifade etmiştir.

Amiral York'un Kuşadası Bölgesi ile ilgili gözlemleri ise şöyle:

“24 Ekim 1825- Sakız Boğazından geçerek, ayın 25'inde Scala Nova'ya demir attık. Benim bütün kerteriz almam, işaretlemem ve iskandil atmam gibi denizcilik detaylarına ait faaliyetler bu seyahatimizde sorun olmadı. Bütün her şeyi kendi defterimde kayıt altına almıştım. Kent, bir ağa tarafından yönetilen küçük bir yer. Yüksekçe bir tepenin yamacına doğru kurulmuş; bu tepenin denizle buluştuğu noktanın karşısında içinde küçük bir kalenin yer aldığı küçük bir ada var. Ancak burası teknelerin kışın demirlemesi için uygun bir yer değil. Scala Nova benim için çok ilgi çekici bir yer oldu. Kaptan Paşa'nın (Osmanlı Donanmasının Kuşadası'ndaki birliklerinin komutanı) 20 mil uzaklıktaki Sisam Adası'ndaki hazin teşebbüsünü saygıyla karşılıyor ve sevk-idare faaliyetlerini bütünüyle daha iyi değerlendirebiliyordum. Paşa'nın Scala Nova'da 100 bin adamı ve onların tamamını karşıya kadar götürecek kadar teknesi ve nakliye aracı vardı. Seksen yelkenli ile de bunları koruyacak kadar ilave bir gücü hazır bekletiyordu. Benim şahit olduğum bir olayda Paşa'nın 3000 askerle Yunanlılara yaptığı bir kara taarruzu Yunanlıların tüfek atışlarıyla eriyip gitti. Sisam'da Yunanlılara bir başka başarısız taarruz daha yapıldı. Paşa'nın yelkenlileri Sisam'ın kuzey tarafında on dört gün boyunca Yunanlıları yakalamak için devriye gezerken; Yunanlılar güneydeki Sisam Boğazı'nda otuz beş irili ufaklı savaş gemisi ile saklanıyordu. Kaptan Paşa en sonunda Midilli Adası istikametine doğru yelken açtı. Scala Nova'daki Osmanlı askerleri ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Burada yeterince erzak ve su olmadığı için 25 bin asker kıtlıktan ölmüştü. Acınacak durumdaydılar. Katliamdan, yağma ve talandan bütünüyle vazgeçip evlerine dönmek için emir almışlardı. Yine de Yunanlıların açtığı ateşle Türkler iki firkateynlerini pisi pisine kaybetmişlerdi. Paşanın komutası altında, elli civarındaki küçük Yunan teknelerinin her birinin direğine bir Yunanlıyı asılı halde İstanbul'a girişi devlet kayıtlarına yüz kızartıcı bir durum olarak kayda geçecektir. Benim işim Scala Nova'nın yöneticisi ileydi. Yöneticiyi ele geçirdiği bir İyonya (Yunan isyancılara ait tekne) teknelerini serbest bırakmaya mecbur etmek istiyordum. Sonraki hedefim üç saat uzaklıktaki Efes'ti. Burası Diana'nın bulunamayan büyük tapınağının bulunduğu küçük ama bir o kadar ünlü bir yerdi. Ancak şehrin görkemli kalıntıları hala ayakta idi. Paros adasından getirilen beyaz mermerden yapılmış yaklaşık 111 feet uzunluğundaki yivli Korint tarzı sütunun bir kısmı kırık durumdaydı. Geri kalanı götürülmüştü. Blok çapının elli feetten daha az olduğunu sanmıyorum. Saçak kısmı kalmış bu mermer sütunun ağırlığının da yaklaşık 15 ton olduğunu sanıyorum. Sütun başı ve saçaklardaki oyma işçiliği göz önüne alındığında her gün çalışan bir sanatçının bunun 2000 yılda tamamlayabileceğini düşünüyorum. Bu bölgede ardi ardına meydana gelen depremlerin Efes'in sonunu getirdiğini düşünüyorum. Bu sütunu dikkatlice incelediğimizde, bu küçük kalıntılar bile benim iddialarımı kanıtlar niteliktedir. Çünkü incelediğim sütunun yarısı pürüzsüz ve cilalanmış, olukları açılmış durumda iken, diğer yarısı pürüzlü ve oluksuzdur. Daha eskileri yatay halde tamamen cilalanıp pürüzsüz hale getirildikten sonra dik duruma getirilmiştir. Elbette, sanatçılar yapıtlarını yaparken meydana gelebilecek kazalardan korunması için tedbir alıyorlardı. Ancak sütunun bu haliyle yarım bırakılmış olmasının bir sebebe dayanması gerekiyorsa, bunun bir deprem olması daha yüksek bir olasılıktır.”

Charles Philip York'un Kuşadası ve Efes bölgesine ait izlenimleri bu kadar. O sıralarda Osmanlı Ordusu'nun Yunan İsyanını bastırmak için Kuşadası ve civarındaki faaliyetlerine yönelik tespitler belki de bölük pörçük anlatımlardan oluşmuş. Ancak bölgedeki durumun aynası niteliğinde olduğu kesin. Olaylar bütün olarak incelendiğinde ortaya çok ilginç bir sonuç çıkmaktadır. Milattan Önce 479 yılının 27 Ağustos günü Pers Kralı Serhas (Xerxes) Sisam Boğazı'nın Anadolu tarafında yer alan bugünkü Dilek Yarımadası/Kalamaki'nin batı ucunda Yunanlılara yenilip hem Yunanistan'ı hem de Anadolu'yu terk etmek zorunda kalmıştır. Aradan 2303 yıl geçtikten sonra yine aynı boğazda bu kez Osmanlı Donanması büyük bir hezimete uğramış ve Sisam'a özerklik verilmek zorunda kalınmıştır. Bizde bu sefer iktidarda 2nci Mahmut vardır; ama Persler gibi Anadolu'yu terk etmek zorunda kalmadık. Anadolu, eski Yunancada "Güneşin doğduğu yer" demektir. İşte bu Anadolu hiçbir kavime tanımadığı ayrıcalığı bize tanıdı. Bu topraklar üzerinde en fazla 300-500 yıl hüküm süren devletlerden sonra bizim kavmimize 1000 yıldır vatanlık yapıyor. Herhalde bir 1000 yıl daha yapmaya devam edecek, eğer tarihimizi öğrenip, ibretlik dersler çıkarırsak....

Kaynak : Sedat Onar, KUYETA Yerel Tarih Dergisi 2012 Temmuz ve Ağustos sayıları